

**Klas Rönnbäck &  
Johanna Nilsson**

# **Kuggghjulen krånglar**

**Facklig kamp på svenska företag i Brasilien**



São Paulo

Bolagsbevakarna är ett projekt inom ramen för SAC-Syndikalisternas ulands-information. Projektet syftar till att granska svenska företags verksamhet i Syd, och försöka understödja en radikal facklig kamp vid dessa företag. Vi har tidigare bland annat arbetat med klädindustrin i Sydostasien, och stöttat facklig kamp där. Om du vill veta mer, eller är intresserad av att vi kommer och håller ett föredrag är du välkommen att kontakta Bolagsbevakarna, genom SAC:s uinfo; [uinfo@sac.se](mailto:uinfo@sac.se), eller telefon 08 673 36 14. Föredragen kan handla om temat för denna rapport, eller om andra områden som vi har arbetat med.

© författarna: Klas Rönnbäck och Johanna Nilsson, 2003. Fri användning och kopiering för frihettliga socialister och ideologiskt närstående.

Foto: Johanna Nilsson. Formgivning: Anna Sehlin. Tryck: Federativs tryckeri. Upplaga: 2000 ex.

Rapporten har finansierats med medel från Sida. De har dock inget ansvar för innehållet i rapporten. Ansvar för rapporten ligger hos författarna.

# Brasilien.....

är ett viktigt land för den svenska industrin. São Paulo sägs ibland vara en av Sveriges största industristäder. Och helt fel är det väl inte; en mycket lång rad av klassiskt svenska företag har under senare år förlagt en allt större del av sin tillverkning hit. Numera finns bolag som Ericsson, AstraZeneca, Volvo, ABB, Scania och SKF alla på plats i Brasilien.

Det brasilianska facket har inte haft det lätt. Under lång tid var alla fackföreningar "gula" – organiserade av staten – och det är först under senare år som en mer radikal, kämpande fackföreningsrörelse – Central Única dos Trabalhadores, CUT – har organiserats fristående från staten. Det har de gjort under hårt motstånd både från staten och från kapitalet. Företagen har hellre sett att den traditionella strukturen av menlösa, konservativa fackföreningar hade levt kvar. Många gånger har bolag därför aktivt försökt att manipulera vilket fack som ska representera arbetarna.

Hur ser då arbetsförhållandena vid de "svenska" företagen i Brasilien ut? Området visade sig vara föga utforskat. Den handfull artiklar om svenska företag som har publicerats i pressen visade sig nästan alltid vara skriven ur företagets synvinkel. Sällan, för att inte säga aldrig, har facket och/eller arbetarna fått komma till tals.

Tidningen Arbetaren hade i slutet av år 2002 ett temanummer om CUT, men skrev då inte särskilt mycket om hur svenska företag agerade i landet. Vi blev tvungna att söka oss tillbaka till 1980-talet för att hitta någon mer kritisk rapport (utgiven av Metall) om arbetsförhållandena vid svenska företag. Det närmaste vi lyckades komma – av aktuella uppgifter – var en rapport om telekombolaget Nokia, publicerad av det finska facket i samarbete med den brasilianska organisationen Observatório Social. I övrigt lyste informationen med sin frånvaro.

Det återstod därför inte så mycket mer än att själv bege sig dit och söka reda på fakta.



Facket blir bortkörda av en vakt från Astra Zenecas läkemedelsfabrik, utanför Sao Paolo, Brasilien.

## Raposo Tavares motorväg

26,9 kilometer, är vårt första mål. Just här, alldeles invid motorvägen mellan Cotia och São Paulo, ligger AstraZenecas brasilianska fabrik. Hit tar man sig inte till fots – hit åker man antingen med bil (om man är så högt betald att man har råd med egen bil), eller med företagets inhyrda buss. Det gör också att vi inte har en chans att komma i kontakt med arbetarna – bussarna stannar aldrig utanför grindarna utan kör direkt in på företagets område.

Här tillverkas bland annat AZT, en bromsmedicin mot hiv/AIDS, som landet har oerhört stort behov av. Här tillverkas också olika infektionsmediciner. Mycket av produktionen sker längs det klassiska löpande bandet. Arbetsstyrkan är blandad, med både män och kvinnor, men det finns en klart genderbaserad arbetsfördelning - det är främst kvinnor som står vid det löpande bandet, medan männen har hand om logistik och lagerhantering.

För att vara Brasilien är arbetarnas löner förhållandevis goda – omkring 600-700 reais i månaden (det vill säga omkring 1500-2000 kronor i månaden, att jämföra med den lagstadgade minimilönen på omkring 500 kronor i månaden). Men trots det är lönerna knappt högre än att en familj med två barn kan överleva på den, om två vuxna yrkesarbetar. I São Paulo är levnadskostnaderna höga, och facket beräknar att en familj behöver tjäna minst 1300-1400 reais i månaden för att kunna leva ett drägligt liv.

Men alla är långt ifrån nöjda med företagets verksamhet.

- Det stora problemet vi har idag är fabriksledningen. De bedriver konstanta kampanjer mot facket, säger Wagner Pinheiro de Souza. Wagner är fackligt ombud på Sindicatos dos Químicos Unificados, den till CUT anknutna lokala fackföreningen för arbetare inom kemisektorn på orten där AstraZeneca har sin fabrik.

- Ledningen låter oss inte ens komma i kontakt med arbetarna, fortsätter han. Vi har i åratal försökt att få en facklig representant på företaget.

Taktiken att inte stanna bussarna utanför grindarna är bara ett exempel på hur företaget försöker försvåra för facket att komma i kontakt med arbetarna.

Senaste gången som facket lyckades få tillträde till fabriken var för tre år sedan. AstraZeneca har ett flertal gånger också underlåtit att kontakta det lokala facket, trots att så egentligen skulle ha skett. I september år 2000 avskedades exempelvis en tiondel av arbetsstyrkan, utan att facket fick förhandla om frågan.

- Det är deras policy att förnya folk så där, säger Wagners kollega Nilza Pereira de Almeida.

Företaget har till och med beordrat arbetarna att skriva under ett protestbrev, om att de inte vill att den obligatoriska skatt, som varje arbetare måste betala till sin fackförening, ska gå till CUT-facket. Precis som på flera andra håll i Brasilien, så vill företaget hellre förhandla med det mer konservativa facket Força Sindical än med det mer radikala CUT (se mer om detta på sidan 8). 2002 skrev företaget till och med avtal med ett fack tillhörande Força Sindical istället, trots att den brasilianska lagstiftningen slagit fast att Químicos Unificados är den erkända fackföreningen på orten.

Läkemedelsbolag är generellt sett ofta mycket stängda för utomstående, med hänsyn till att de ofta bedriver känslig forskning som inte får hamna i orätta händer.

- Men AstraZeneca är bland de värsta, säger Nilza.

Ett fackligt ombud som uppenbarligen förhandlar å arbetarnas vägnar, men som samtidigt hävdar att de inte har möjlighet att få kontakt med arbetarna? Det låter främmande i våra öron. Men brasiliansk fackföreningslagstiftning ter sig ofta ganska främmande för en svensk publik. För att förstå den måste vi gå tillbaka i historien.



## Brasiliens industrialisering

inleddes på allvar först under den fascistiskt inspirerade Getulio Vargas' tid på presidentposten (1930-1945 och 1951-1954). Landet förde då en nationalistisk industrialiseringspolitik, där höga tullar och andra handelshinder infördes i syfte att skydda inhemsk industri från konkurrens. När Vargas avsattes i mitten av 1950-talet förstärktes graden av industrialisering i och med att allt fler transnationella företag tilläts etablera sig i landet. Fackföreningar började etableras redan under tidigt 1900-tal (den första strejken i modern tid gick av stapeln 1906), och de tidiga fackföreningarna var i hög grad inspirerade av anarkism och syndikalism. Men de fria fackföreningarna skulle inte överleva fascisterna, utan blev krossade av regimen.



Getulio Vargas.

Dagens fackföreningslagstiftning är istället en kvarleva från fascisttiden på 1930-talet, då lagar infördes om att staten skulle reglera vilka fackföreningar som skulle få finnas, förklarar Fernando Lopes för oss. Fernando är nyvald ordförande för CNM (den till CUT anslutna nationella konfederationen för metallarbetare), men det intryck han ger är så långt från en fackpamp man kan tänka sig. Man förstår snabbt varför han har blivit vald till ordförande – han är enkel och informell, mycket hjälpsam och öppen, och har aldrig långt till ett leende eller ett högt och varmt skratt. Samtidigt har han en klar och tydlig politisk linje – här är det utan tvekan klasskamp som gäller.

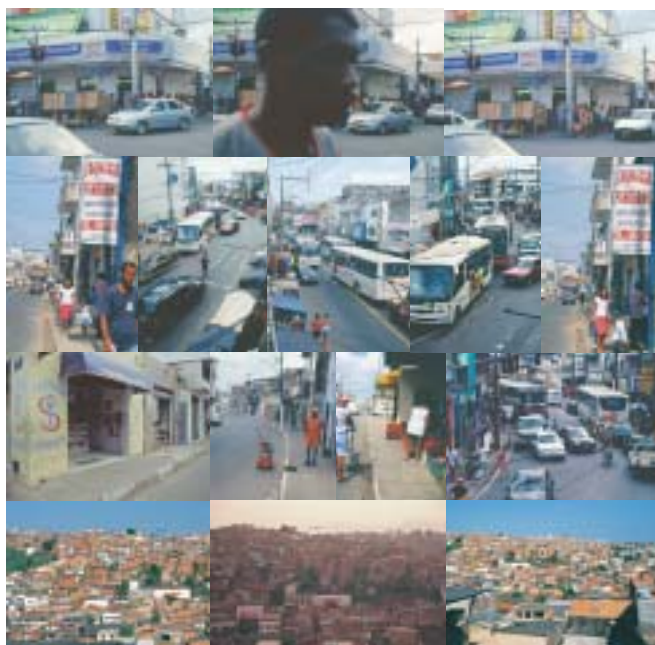
- Det är staten som ger facken rätt att existera, inte arbetarna, säger Fernando.

Än idag får det enligt lagen bara finnas en fackförening för varje yrkesgrupp på varje ort, och det är i slutändan staten som avgör vilket fack det ska vara, förklarar han. De enskilda arbetarna har egentligen inte mycket att säga till om, utan den utvalda fackföreningen kommer att representera dem – vare sig arbetarna vill det eller inte.

- Alla brasilianska arbetare är representerade av ett fack, men de flesta vet inte om det, fortsätter han.

ILO:s internationella konvention 87 slår fast varje arbetares rättighet att fritt organisera sig fackligt i vilken organisation de så önskar. Men i Brasilien finns inte någon organisationsfrihet ens i lagen, landet är ett av få som inte har skrivit under konventionen. Du har som enskild individ inte någon valmöjlighet i Brasilien, utan får bara vara representerad av och medlem i det fack som staten har bestämt ska finnas på den orten.

I teorin är alltså hundra procent av arbetarna representerade av en fackförening. Men det är stor skillnad mellan att vara representerad av en fackförening och att vara medlem i den. Du behöver inte ha något



Brasilien industrialiseras i snabb takt.

som helst inflytande över den fackförening som har laglig rätt att representera dig (många vet inte ens om vilken fackförening det är) – den rätten har man bara om man är medlem av facket. I praktiken är det inte särskilt många arbetare som verkligen är medlem i något fack.

På varje företag är det dessutom tänkt att det ska finnas en lokal fabrikskommitté, som väljs av arbetarna. I praktiken gör det nästan aldrig det, eftersom företagen aktivt motarbetar det. På en del håll har det under stora delar av diktaturtiden trots det förekommit att arbetare – ofta inspirerade av syndikalistiska idéer – i hemlighet har skapat oberoende fabrikskommittéer. Olika former av direkt aktion – sabotage, maskning med mera – kom då till användning i kampen för bättre arbetsförhållanden. De har dock haft mycket begränsad inverkan.

- Facken saknar ofta kontakt med basorganisationen, säger Fernando. Bara i genomsnitt var femte arbetare är medlem av någon fackförening. I de områden som CUT har fått laglig rätt att organisera är var tredje arbetare med i facket. Starkast av dem alla är dock metallarbetarna, CNM, som beräknar att omkring hälften av arbetarna är medlemmar i facket, eftersom de har satsat hårt på att utbilda och organisera arbetarna. På vissa orter stiger medlemstalet upp till 80-90 procent av arbetarna.



## Att organisera arbetarna

underlättas ju knappast av att företagen många gånger försöker motarbeta facklig organisering. AstraZeneca är ett exempel, men de är långt ifrån ensamma om att försöka motarbeta fackföreningar. Vi besöker São Paulos kemiarbetarfack, och råkar ha turen att stöta ihop med Leonard Duane, ordföranden för den lokala fackföreningen – och tillika maskinoperatör hos läkemedelsjätten Pharmacia.

I årsskiftet 2000/2001 slogs det amerikanska läkemedels- och kemibolaget SearleMonsanto ihop med svensk-amerikanska Pharmacia Upjohn, och bildade koncernen Pharmacia.

- När vi hörde om fusionen fick vi lite hopp om att de skulle investera i en större fabrik här i Brasilien, så att vi kunde få ökad anställningstrygghet, säger Leonard.

Arbetarna hade en vision om att det svenska företaget Pharmacia skulle ta med sig svensk företagsetik, och förbättra det brasilianska företagens personalpolitik.

- Men hoppet grusades, fortsätter Leonard.

Istället blev det arbetslöshet.

Bara sex månader efter att det svenska företaget kom in i bilden annonserades det att SearleMonsantos fabrik i kommunen Cambuci, med 380 anställda, skulle stängas. I princip hela personalstyrkan varslades om uppsägning, och bara ett fåtal skulle få fortsätta arbeta vid Pharmacias mindre ompaketeringsfabrik i Jandira, längre in i landet. De som sägs upp får ett par månadslöner, beroende på hur lång tid de har arbetat för företaget. Facket menade att paketet var snålt och försökte mobilisera folk till kamp för ett bättre avgångsvederlag. Men folk var rädda, säger Leonard:

- Inte många ville ta risken eftersom det är få som får behålla jobbet. Den som är mest kompis med chefen får vara kvar.

Uppsägningarna har inte verkställts när vi pratar med Leonard, eftersom företaget håller på att bygga om Jandira-fabriken för att fortsätta produktionen där. Facket stängdes helt ute från alla förhandlingar om dessa uppsägningar.

- De kom helt enkelt med planen, presenterade den för facket och sa att "det här blandar ni er inte i, det är så här det ska vara", säger Leonard.

Det här var ingen engångshändelse. Pharmacia har under hela tiden varit mycket ovilliga att ha kontakt med fackföreningen, fortsätter han:

- Våra relationer har alltid varit de sämsta. Företagets chef vill hålla facket på avstånd.

Företaget har också aktivt försökt motarbeta de fackliga representanterna på företaget. Leonard tillhör de arbetare som har blivit uppsagda från den gamla SearleMonsanto-fabriken. Men medan andra arbetare har fått gå olika omskolningskurser, och fick fylla i en enkät om vart de helst ville flytta vid en fortsatt anställning – till Jandira, eller till Pfizers stora fabrik i Guarulhus – vägrade företaget att låta

Leonard vara med på detta. Istället har de valt att enbart erbjuda honom en omplacering till fabriken i Jandira.

- Men om jag går med på att förflyttas till den andra fabriken förlorar jag allt, säger Leonard.

Det är en nedslagen man vi talar med. Han verkar ha många goda ambitioner, men har mött hårt motstånd från företaget – och föga förståelse och stöd från sina kamrater. Skulle han flytta kan han inte behålla sin post som fackordförande. För medan Leonard är aktiv i en fackförening ansluten till CUT, så organiseras fabriken han erbjuds flytta till av den konkurrerande, konservativa fackföreningen Força Sindical. Om Leonard flyttar till Jandira tvingas han därmed också byta fackförening.



Leonard Duane.

Att han skulle kunna få en facklig förtroendepost inom Força Sindical är i det närmaste uteslutet. Det kan väl närmast liknas vid att en förtroendevald inom vänsterpartiet skulle tvingas bli medlem av moderaterna – chanserna att få en ny förtroendepost hos de senare är knappast särskilt goda. Den anställningstrygghet Leonard har som facklig representant skulle alltså förloras vid en flytt – och då riskerar han att bli avskedad dagen efter att han skriver under kontraktet. Risken att sägas upp är än mer överhängande eftersom det finns anledning att tro att företaget kommer att lägga ned Jandira-fabriken inom en snar framtid, för att istället satsa enbart på samarbetet med Pfizer.

Att tvinga Leonard att flytta till Jandira är egentligen ett sätt att statuera ett exempel, ett sätt att visa att man får problem om man tar på sig fackliga uppdrag, säger han, och fortsätter:

- I själva verket vill de bli av med mig, så att de har ett problem mindre.

Pharmacia behövde aldrig säga upp Leonard, får vi senare reda på. Pharmacia kom under sommaren 2003 att fusioneras med konkurrenten Pfizer. I samband med det rationaliserades de varslade arbetarna bort, utom det lilla fåtal som fick flytta till Jandira. Pharmacia var inte intresserade av att ge dem fortsatt anställning i den nya koncernen, ens i Pfizers stora fabrik i Guarulhos utanför São Paulo.

Istället för att låta företaget segra genom att tvångsflytta och sedan säga upp honom, sade Leonard upp sig själv när fusionen var ett faktum och flyttar norrut. Ingen av dem vi pratar med vet längre var man kan nå honom.



## Enligt lagen är det staten

som reglerar vilken fackförening som ska finnas på varje ort. Hur kommer det sig då att ett radikalt fack som CUT över huvud taget kan födas? Svaret är militant direkt action. CUT föddes i och genom en hård arbetarkamp på basplanet (med start i São Paulo-regionen, framförallt inom det som kallas för ABC- eller ABCD-området, det vill säga grannkommunerna Santo André, São Bernardo do Campo, São Caetano och Diadema), i början av 1980-talet. Vid den tiden var Brasilien fortfarande en militärdiktatur. Men militanta arbetare trotsade förbuden och lagarna, och gick ut i strejker för rätten att fritt få organisera sig, och för en demokratisering av landet.

Brasiliens nyligen valda president, Luiz Inácio "Lula" da Silva, började en gång sin karriär som fackföreningsledare i just São Bernardo do Campo. Där var han med om att organisera arbetarna på olika



President Luiz Inácio "Lula" da Silva.

bilföretag – och på svenska Scania inleddes de första strejkerna mot militärdiktaturen. Året var 1978, CUT var ännu inte grundat, och alla konfliktåtgärder var då ännu omgärdade av så mycket regler att de i praktiken var förbjudna. Men när den vilda strejken väl hade inletts i april det året spred den sig som en löpeld till andra företag. Redan inom en vecka hade 45 000 arbetare gått ut i strejk. Löpelden utvecklade sig snart till en omfattande brand; de följande månaderna skulle omkring 400 000 arbetare komma att strejka. Och året därpå, 1979,

kom mer än tre miljoner brasilianska arbetare att gå ut i strejker. Många hårda år skulle följa, då bland annat Scantias fabrik skulle komma att ockuperas av de militanta arbetarna sedan företaget vägrat acceptera deras krav under en strejk.

25 år senare träffar vi Adenilson Lira, som sedan ett par år tillbaka har axlat Lulas mantel som ordförande för metallfacket i São Bernardo do Campo. Sedan 1975 har han arbetat som metallarbetare, och hans fackliga bana började samma år som de stora strejkerna sparkades igång. Sedan 1985 har han arbetat på svenska Scania, och länge suttit med i deras fackliga kommitté.

Det finns många som menar att strejkerna mot militärdiktaturen bara kunde börja just där de började, på Scania, därför att det var ett svenskt företag. Men det tror inte Adenilson på:

- Det berodde på att arbetarna i ABC-regionen var så välorganiserade. Och facket i São Bernardo do Campo och de andra delarna av ABC hör än idag till Brasiliens allra starkaste. Adenilson ler stort när vi frågar varför det är så.

- Det började med kamrat Lula, han hade en vision, säger han. Genom utbildning skapades ett medvetande, och arbetarna lärde sig att kämpa. Och de fackliga ledare som har kommit efteråt har följt i samma spår.

Idag har Scania mycket bra relationer till facket, men så har det inte alltid varit. I den rapport som Svenska Metallarbetareförbundet lät

publicera 1984 kan man läsa om hur facket då såg på Scania; företaget "försökte söndra och härska bland arbetarna", menade den intervjuade kassören i det lokala São Bernardo-facket. Jämfört med andra bolag i samma bransch klassade han Scania som att ha de allra sämsta relationerna med facket. Förhållandena på fabriken var mycket spända, menar han, och även om det nog till viss del berodde på att intervjun gjordes ganska snart efter att Scania

ockuperades av arbetarna (1983), så har förhållandena varit spända betydligt längre än så. Det var först efter att facket hade vunnit i styrka på fabriken som några förhandlingar började leda till framsteg för arbetarna.

De goda förhållandena är alltså något som facket i hög grad fått kämpa sig till.

- Men Scania insåg fördelarna med att sätta sig och diskutera med facket, annars hade de haft en stark fackförening emot sig, förklarar Adenilson.

Och den fackliga organiseringen har gett goda resultat. Lönerna ligger i genomsnitt tio procent högre än på alla konkurrerande företag. Man var först med att få igenom 40 timmars arbetsvecka (mot Brasiliens lagstadgade 44 timmar per vecka). Och företaget satsar mycket stora summor på säkerheten och arbetsmiljön på fabriken.

- Det är landets mest moderna företag i branschen, säger Adenilson.



Adenilson Lira.



## CUT:s fackliga målsättning

var redan från början att försöka demokratisera de gamla fackföreningarna på den lokala nivån, men att bilda en parallell struktur – istället för den statliga – av federationer och konfederationer (på regional respektive nationell nivå) ovanför de lokala facken.

- Problemet var att alla inte lyckades demokratisera basfacken på riktigt, säger Fernando Lopes.

Även om kampen har hårdnat idag – tidigare var högern inte beredd på att arbetarna organiserade sig självständigt – så är det i grunden samma strategi som gäller idag. I praktiken kan myndigheterna nämligen ha mycket svårt att motsätta sig en stark lokal opinion, så om CUT kan visa att arbetarna vill ha dem som fackliga representanter så är den real-politiska situationen sådan att de ofta kan få administrationen att ge vika, och erkänna dem som den lagliga fackföreningen på en ort. CUT har därför bedrivit mycket propaganda på många orter, och lokala val har arrangerats för att visa att CUT har ett starkt lokalt stöd.

Valresultaten har sedan använts i domstolar för att bestrida att någon annan fackförening ska få organisera arbetarna på orten.

Men CUT är inte ensamma om det här. Deras främsta konkurrent heter Força Sindical. Ideologiskt skiljer de två fackföreningarna sig åt markant. CUT står klart till vänster – de som sitter i olika ledningsfunktioner stöder allt från socialdemokraterna till kommunisterna. Força Sindical, däremot, som bildades 1991 med målet att bekämpa det allt starkare CUT, beskrivs omväxlande som konservativa eller nyliberala. Och företagen vill därför ofta hellre förhandla med Força Sindical än med CUT. Föga överraskande, måhända. I vänsterkretsar florerar många rykten om allt från att Força Sindical ska vara startade av etablissemang, för att motarbeta radikal facklig kamp, till att de sponsras av amerikanska CIA. Força Sindical blev en fusion mellan de gamla "gula" facken, som lydde under staten och den nya marknadsliberala politiken. Denna utveckling stöddes bland annat av den amerikanska fackföreningen AFL-CIO.



*Värdighet åt de som bygger landet.  
Att jämföra med Força Sindicals slagord nedan.*



*Centralorganisationen som växer mest i hela landet.*

## Ordföranden för CNM/ CUT

Fernando Lopes, beskriver ett exempel på hur företagen går till väga. I delstaten Bahia hölls det år 1987 ett val om vilket fack som skulle få organisera metallarbetarna i regionen. Valet vanns av CUT, och de fick till slut rätten på sin sida. Men år 2000 etablerade sig den amerikanska biltillverkaren Ford i en mindre stad, strax utanför delstatshuvudstaden Salvador. Ford förhandlade med Força Sindical, och gick sedan till Arbetsministeriet och krävde att stadens fackliga organisation skulle avknoppas från regionen – och att den istället skulle få organiseras av Força Sindical.

- Sånt här händer alltid mot oss, aldrig till vår fördel, säger Fernando.

Ett annat exempel får vi från Marcos Roberto Martinez. Han är ordförande för det lokala metallarbetarfacket i Cajamar, utanför São Paulo, och arbetar på svenska SKF.

- Força Sindical är helt uppbyggda på sin starka bas i São Paulo, säger han. Om de skulle förlora den basen så faller hela organisationen eftersom São Paulo politiskt och ekonomiskt stöder de andra.

Marcos drar sig till minnes den gången då CUT försökte organisera ett val på orten, för att kunna vinna rätten att organisera de offentliganställda arbetarna. Det här var något som Força Sindical motsatte sig, säger han. De hyrde därför in omkring 300 säkerhetsvakter som skulle "övervaka" valet. Men istället för att bara göra det så vägrade de låta CUT:s valarbetare komma in och få vara med om att räkna rösterna. Stämningen blir mycket spänd, och militärpolis tillkallas, berättar han, och tillägger:

- De lät inte militärpolisen ta urnan, och drog vapen mot dem.

Och hellre än att låta CUT få vara med om att räkna rösterna så satte Força Sindicals vakter eld på valurnorna. Till slut lyckas de åtminstone rädda en av valurnorna, och när rösterna räknas visar det sig att det är CUT som har vunnit valet. Segern godkänns också i en domstol, och de får rätten att representera arbetarna i kommunen.

- Det här händer för ett litet fack, tänk er då ett stort fack som São Paulo.

Samtidigt, erkänner han, lockas många arbetare av Força Sindical. Utöver fackskatten tar de ofta ut en hög obligatorisk avgift av alla arbetare på orten, för att kunna bekosta olika förmånssystem – som exempelvis gratis sjukvård eller billiga luncher till medlemmar. Den här avgiften kan ibland vara mycket hög – upp till tio procent av inkomsten. Genom att betala den avgiften blir man dock inte medlem i facket. Men att bli medlem kostar väldigt lite extra. Och blir man medlem får man självklart tillgång till alla de förmåner som facket bekostar.

- Många arbetare som inte har någon politisk kunskap eller medvetenhet tycker att det är jättebra. menar Marcos.

CUT:s fackföreningar har dels sällan råd att erbjuda samma förmåner, och dels har många av dem av ideologiska skäl intagit en position om att de inte ska införa den här typen av extra avgifter (och i vissa fall inte ens ta emot den vanliga fackskatten) utan enbart leva på avgifter från de som är medlemmar. Den typ av förmåner som avgifterna bekostar borde istället vara en form av offentlig service, som borde bekostas solidariskt genom skattemedel, menar CUT.



*Fernando Lopes, ordförande i metallarbetarförbundet, bläddrar i tidningen Arbetaren.*

Brasiliens fackföreningar får alltså pengar genom en obligatorisk skatt från alla arbetare på orten, och behöver teoretiskt sett därmed inte värva medlemmar för att få in pengar. I praktiken leder den här lagstiftningen till att facket många gånger förhandlar å arbetarnas vägnar utan att ha någon kontakt med arbetarna på en arbetsplats, eller ens känna till hur förhållanden på arbetsplatsen ser ut.

Det kan till och med vara fördelaktigt för facket, eller snarare fackets ledning, att *inte* skaffa sig medlemmar:

- Om fackets ledning vill fortsätta utan att anstränga sig, och har en fackskatt som finansierar dess arbete, kan den försvåra för folk att bli medlemmar, säger Fernando Lopes på CNM.

Det är nämligen bara medlemmar i facket som får rösta om vilka representanter de vill ha. Han nämner som exempel de handelsanställda i staden São Paulo. Det finns omkring 200 000 personer som (officiellt) arbetar inom sektorn, och som därmed representeras av det lokala facket. Men det är bara omkring 1 000 av dem som verkligen är medlemmar i facket, och har något inflytande över dess verksamhet.



## Metallföretaget Sandviks

arbetare ska representeras av en Força Sindical-förening, och när vi besöker dem får vi erfara lite av skillnaderna mellan de olika fackföreningarna. Redan utanför märker vi en klar skillnad mellan Força Sindical och CUT. CUT:s huvudkontor ligger i ganska slitna lokaler, omgivet av mängder av små metallverkstäder i en nedsliten arbetarstadsdel strax utanför São Paulos centrum.

Força Sindicals kontor – Palácio do Trabalhador, "Arbetarpalatset" – är däremot av en helt annan kaliber. Den mycket påkostade skyskrapan tornar upp sig i centrala São Paulo. Och medan administrationen på CUT:s kontor var informell och okomplicerad, så är säkerheten, och formaliteterna som omgärdar vårt besök, rigorösa hos Força Sindical. Att döma av alla säkerhetsvakter och spärrar kan man närmast börja misstänka att de inte är så förtjusta i besök.

Misstänksamheten håller även i sig när vi träffar Marteloza Ramos, som är den fackliga representanten för Sandviks arbetare. Varför vill vi prata med honom? Vilka är vi egentligen? Hans hållning står i skarp kontrast till hjälpsamheten och öppenheten vi mött hos CUT. Han känner sig till och med tvungen att kontakta en kollega, som bott ett tag i Sverige, för att närmare förhöra sig om vilka vi är och var vi kommer ifrån.

- Fram till 1999 fanns det en facklig kommitté på Sandvik. Men sen tyckte företaget att det var bättre att prata direkt med facket, förklarar

Marteloza efter att han till slut har nöjt sig med förklaringen om vilka vi är.

- Vårt förhållande med företaget är mycket bra, säger han och betonar ordet "mycket".

Så hur ser förhållandena ut på Sandvik i Brasilien, frågar vi.

- Mycket ändrades efter den 11:e september. I och med globaliseringen existerar det inte längre några gränser...

Marteloza håller låda en bra stund om globaliseringen och dess konsekvenser, och hur han blev mottagen när han besökte Sandviks fabriker i Europa. Vilket ju inte riktigt var vad vi frågade om, så vi försöker igen – har ni några krav på Sandvik här i Brasilien, undrar vi. Men Marteloza undviker återigen frågan och vill hellre prata vidare om



Marteloza Ramos

globaliseringen och terrordåden den elfte september. När vi än en gång upprepar frågan, nu i lite annorlunda ordalag, svarar han dock: - Vi vill ha sänkta skatter så att företagen tjänar mer pengar, och kan anställa fler.

De vill också ha ett förändrat pensionssystem, lägger han till.

Men det är ju inte krav på företaget? Faktum är att Marteloza gång på gång återkommer till globaliseringen, vad vi än frågar om. Har han gått en kurs i hur man ska prata bort obekväma frågor? Han verkar i så fall inte ha lyssnat särskilt väl, för det är inga smidiga undanmanövrar han gör. Och han verkar garanterat inte ha någon som helst insyn i hur förhållandena ser ut för arbetarna på det företag han förväntas representera. Så det är kanske inte så konstigt att företaget hellre ville prata med facket – det vill säga det här facket, Força Sindical – istället för en facklig kommitté som verkligen utgörs av arbetare på den berörda arbetsplatsen.



Força Sindicals kontor, Palácio do Trabalhador/"Arbetarpalatset"

## Kemifacket i Cotia - facket

som bland annat ska representera arbetarna på AstraZeneca (se sid. 4) – har ett problem som på ytan kan verka snarlikt. Det här facket lider även det av att det inte exakt känner till förhållandena på arbetsplatsen de representerar. Men till skillnad från Força Sindical så försöker detta fack åtminstone på olika sätt komma i kontakt med arbetarna på företaget och organisera dem. Under flera år har dock företaget stängt dem ute från fabriken.

Facket här menar också att företaget har avskedat ett antal personer som har fått skador av sitt arbete för AstraZeneca – trots att lagen säger att såna avskedanden är förbjudna. Företaget har i och för sig investerat mycket i säkerheten och arbetsmiljön på företaget.

- Men trots alla dessa investeringar så har så många arbetare problem, säger Wagner.

Den senaste hälsoundersökningen de kunde göra, år 2000, visade att minst tjugo av fabrikenes drygt 300 arbetare kunde bevisas ha förslitningsskador från arbetet vid det löpande bandet. Wagner misstänker dock att det i verkligheten kan röra sig om ännu fler.

Wagner beskriver ett rättsfall AstraZeneca är involverat i just nu, där en arbetare som utsatts för allvarlig förgiftning, och sen avskedats då han

på grund av skadan inte längre varit arbetsför, har krävt att få sitt arbete tillbaka eftersom han avskedats på orättfärdiga grunder. Wagner lovar också att vi ska få prata med några andra anställda som har fått allvarliga arbetsskador på AstraZeneca. Några dagar senare tvingas han dock ta tillbaka sitt löfte:

-Arbetarna är rädda för att prata, de vågar inte ställa upp, säger han. De har sannolikt också anledning att vara rädda. Arbetslösheten i Brasilien är hög – officiellt omkring 20 procent - och andra arbetsplatser har betydligt sämre villkor än denna. AstraZeneca har dessutom tidigare avskedat en person som har vågat kritisera deras verksamhet, menar facket. Det var en arbetare på företaget som ville göra en liten tidning med kritik mot företagets politik. Men han hann bli avskedad innan tidningen blev färdig. Om något liknande har hänt vid senare tillfällen vet facket inte, eftersom de sedan lång tid inte tillåts ha kontakt med arbetarna.

När det gäller att följa lagstiftning i allmänhet så är AstraZeneca i princip ett bra företag, säger Wagner.

- Men när det gäller respekt för arbetare och deras rättigheter är AstraZeneca jättedåligt, konstaterar han.



## AstraZeneca är inte de enda

som agerar på det här viset. Snarare är det en utbredd praxis i Brasilien. Vi kan exempelvis också titta på konkurrenten Pharmacia. Det är en lång rad olika läkemedel som tillverkas vid deras fabrik. Jämfört med många andra företag i Brasilien har Pharmacia haft relativt goda löner. En person som arbetar i förpackningen tjänar omkring 700 reais i månaden (vilket motsvarar ungefär 1800 kronor i månaden), medan en maskinoperatör kan tjäna omkring 1 200 reais (3000 kronor). Förmän och produktionsledare tjänar ännu mer. Jämfört med den lagstadgade minimilönen (omkring 500 kronor i månaden) är det bra betalt – och Pharmacia har också bra betalt i jämförelse med många andra företag i branschen. Men det finns klara löneskillnader mellan män och kvinnor. Det är exempelvis framförallt kvinnor som arbetar med de lägre betalda arbetsuppgifterna i förpackningen. Ett

fåtal män arbetar också här, men trots att männens arbetsuppgifter i princip är de samma som kvinnornas, så har de en högre lön genom att de ges en annan formell titel än kvinnorna.

Det är dessutom främst kvinnor som drabbas av förslitningsskador. Flera av maskinerna är gamla, och det är påfrestande för kroppen att arbeta vid det löpande bandet. Åtskilliga av kvinnorna har därför fått stora problem med händer, armar och axlar.

- Många kan inte återvända till arbetsmarknaden, säger Leonard.

Men kamp och klagomål förekommer inte. Folk är för rädda och vill hellre ta chansen att få behålla sitt arbete, än att de klagar på de problem som finns, fortsätter han.



Några av Astrazenecas brasilianska produkter.



Wagner Pinheiro de Souza och Nilza Pereira de Almeida.

## ABB-fabriken i Guarulhos

- ytterligare en av São Paolos förorter - domineras av samma problem. Vi träffar Joselino Marcelino Moreira – eller "Hulken", som han också kallas – som är vice ordförande för metallarbetarfacket på orten (anslutet till Força Sindical). Det är ett stadigt handslag han har, man märker att han har varit kroppsarbetare under hela sitt liv. Och att han använder sig av så mycket slang gör det aningen svårt att förstå honom, om man inte pratar fullkomligt flytande portugisiska.

- Vi har utmärkta relationer med företaget, säger Joselino. Arbetarna på företaget klagar inte, säger han.  
- De är rädda för att klaga eftersom företaget anses vara bra och de är rädda att behöva lämna företaget.  
Som montör på fabriken tjänar man omkring 1 500 reais, en hög lön för att vara arbetare i Brasilien, och bra mycket bättre än många andra företagen på orten. Och det är vanligt förekommande att arbetare som klagat sparkas från sina jobb, även om Joselino inte vet om det har förekommit hos just ABB. Men varför riskera jobbet genom att klaga?

Alla är dock inte nöjda, framkommer det när vi talar med andra personer. Facket driver just nu ett fall där en person som fått arbetsskador av sitt arbete på ABB har blivit avskedad.  
- Det är ett felaktigt avskedande, säger Elenildo Queiroz Santos, eller Nildo som han kort kallas. Vi kommer att ta det hela vägen till domstol om så behövs.

Nildo arbetar på Força Sindicals enhet för arbetsskador i Guarulhos, ett arbete som teoretiskt sett ska utföras tillsammans med CIPA (Comissão de Prevenção de Accidentes), en kommission för skyddsombudsfrågor som ska finnas på varje arbetsplats. I praktiken är det dock så att det inte finns någon CIPA-kommission på särskilt många fabriker.

Till skillnad från somliga av de andra vi har mött inom Força Sindical så ger Nildo ett otvetydigt intryck av att verkligen kämpa för arbetarnas rättigheter. Till och med CUT – vilka annars är mycket kritiska till Força Sindical, och sällan har ett gott ord att säga om dem – talar väl om honom. Men mannen verkar ha en helt orimlig arbetsbörda på sina

axlar. Samtidigt som vi försöker intervjua honom ringer telefonerna i ett, inte sällan sitter han med en telefonlur i var hand samtidigt som han försöker svara på våra frågor.

Är den här arbetsskadan en engångshändelse eller förekommer det mycket skador på företaget, frågar vi honom.

- Vänta lite, så ska jag ge er exakta uppgifter, säger han och börjar gräva i sitt arkiv.

När han har ögnat igenom akten utbrister han att det saknas dokument. ABB har inte skickat alla papper de ska till facket. Medan vi sitter i rummet ringer han upp företaget:

- Ni har inte skickat alla papper. Ni måste ju skicka dem. Jag vill ha dem nu. Jag behöver veta hur situationen ser ut.

Efter en stunds dividerande med företagets ansvarige får han iallafall muntligen reda på aktuell statistik – ett sextiotial skadade under förra året, och fem under den första månaden i år. Någon offentlig statistikinsamling finns inte, utan uppgifterna bygger på företagets egen rapportering till facket.

- Vår statistik visar att det normala, för ett företag av den här storleken och i den här säkerhetskategorin, är att det rör sig om ungefär 200 skador om året. Om företaget inte ljuger. Men det finns många sätt att försköna den officiella statistiken, förklarar Nildo.

Tror du att de ljuger från ABB, undrar vi.

- Jag vet inte. Jag har ingen möjlighet att bevisa det, svarar han.

Hans avdelning har nämligen en mycket liten struktur, förklarar han. De har omkring 1 100 företag att övervaka i kommunen. Och Nildo är för närvarande den enda anställda för den uppgiften.



*Elenildo Queiroz Santos, Nildo.*



## Fernando "FHC" Cardoso

president i Brasilien i början av 1990-talet, genomförde under sin tid på presidentposten tämligen långtgående nyliberala reformer av landets ekonomi. I ett slag liberaliserades många sektorer, vilket gjorde att ett stort antal företag helt plötsligt fann sig utsatta för internationell konkurrens på ett sätt de inte hade varit tidigare. För flera av dem blev det frågan om akut krishantering när viktiga exportmarknader – både USA och olika länder i EU – också kom in i en lågkonjunktur under andra hälften av 1990-talet. Olika företag kom att hantera den här situationen på olika vis.

För AstraZeneca handlade det om att införa det som kallas för Banco de Horas, "timbanken". Det är dock något som facket motsatte sig, så för att få igenom det här kravet vägrade företaget under lång tid att förhandla med facket om arbetarnas lagstadgade årsbonus (något de egentligen är skyldiga att göra). Timbanken är ett system som är tänkt att öka flexibiliteten i produktionen, genom att arbetarna kan stanna hemma då det är låg orderingång – och jobba in dessa timmar vid produktionstoppar.

- När de ska jobba igen de här timmarna kan arbetstiden bli 60 timmar per vecka, istället för lagstadgade 44, säger Nilza.

Dessutom är det ett för företaget smart sätt att undkomma den lagstadgade övertidsbonusen. De timmar som arbetarna ska ta igen betalas nämligen inte efter när de sker – det vill säga under sena kvällar eller på helger – utan efter den normala timsättningen för arbete dagtid vardagar.

Alla delar dock inte CUT:s syn på Banco de Horas. Hos Força Sindical ser somliga tvärtom att det är en bra åtgärd.

- Det ökar flexibiliteten och gör att företagen kan överleva, säger exempelvis Martelozo Ramos från São Paulos metallarbetarfack. Och arbetarna får ju vila mer då det är lägre produktion, lägger han till.

Men Força Sindical är inte eniga på den punkten. Man behöver bara röra sig ett par kilometer bort från det påkostade Arbetarpalatset, ut till Guarulhos, för att få en annan bild:

- Banco de Horas gynnar bara företagen, så vi från facket vill inte ha det, säger Joselino Marcelino Moreiro från deras lokala metallarbetarfack.



Joselino Marcelino Moreiro, "Hulken".



## CUT:s metallfack i Cajamar

delar den senare ståndpunkten – timbanken gynnar bara företagen. Och i Cajamar har man också praktisk erfarenhet av att ha genomfört det. SKF införde det för att tackla krisen i början av 1990-talet.

- Men i ett lokalt avtal lyckades vi införa klara kriterier för hur det skulle få användas, säger Marcos Roberto Martinez, från Cajamars metallfack. Här tjänade timbanken ett tydligt syfte, fortsätter han; att behålla sysselsättningen. Men när den värsta krisen var över så avskaffades också systemet, efter sex månader. På många andra håll har det systemet istället behållits för att slippa betala övertidsersättning, menar även Marcos.

SKF har haft produktion i landet sedan 1960-talet, och har under många år satsat hårt på att minska olyckor och arbetsskador. För ett par år sedan hade de stora problem med det – men satsningarna har gett resultat. I dagens läge är skadorna praktiskt taget noll, säger Marcos. Företaget var länge också ledande på löneområdet.

- Jag säger inte att SKF är jätteduktiga, tvärtom! Om facket inte fanns skulle det bli värre, avslutar Marcos.

Nu har dock löneutvecklingen kommit att bli det sätt som SKF hanterar kriser på. Sedan 1998 har det skett stora omstruktureringar och nedskärningar av utgifter. En stor förändring är att företaget har infört ett nytt lönesystem (utan att facket fick vara med och säga till om det). - I praktiken ledde det till att lönerna reducerades markant, säger Marcos.

Tidigare kunde en maskinoperatör tjäna omkring 2 000 reais (det vill säga omkring 5 000 kronor) i månaden – en mycket hög lön för att vara Brasilien. Marcos själv tjänar 2 200 reais i månaden. Men det nya systemet har medfört att den maximala lönen som en arbetare kan komma upp till är 1 200 reais i månaden – och det om man klarar av att klassificera sig upp till sjätte nivån i en särskild lönetrappa. Ingångslönen för en nyanställd ligger så lågt som 450 reais i månaden (omkring 1 000 kronor i månaden).

- Det är en väldigt låg lön, betonar Marcos.

Och det är i praktiken helt omöjligt att överleva på den lönen i São Paulo, fortsätter han. Bara hyran för en lägenhet ligger på minst 350 reais i månaden, utöver det kommer sedan el och vatten. Då har man inga pengar kvar ens till mat.



## När arbetarna organiserar

sig på företag som Scania, SKF och andra – först då börjar arbetsförhållandena förbättras. Det är den kanske viktigaste lärdomen man kan dra av Brasiliens historia.

Intervjuerna visar över lag att arbetsförhållandena många gånger är förhållandevis bra på svenska företag i Brasilien. I somliga fall är de bättre än andra, utländska konkurrenter - i de allra flesta fallen åtminstone bättre än brasilianska bolag. På företag som Scania och SKF är lönerna höga, och arbetsmiljön god. Och flera av de andra svenska företagen har åtminstone sett poängen i att ge en hög lön till arbetarna. Om inte annat får företaget ju på så vis en lojal arbetsstyrka, som ogärna kritiserar företaget av rädsla för att förlora jobbet.

Men inget av detta är framsteg som kommit gratis. Det har krävts många år av mobilisering och kamp för att företagen ska ge med sig.

Sett ur ett syndikalistiskt perspektiv finns här också andra intressanta lärdomar. Syndikalistiska idéer fanns med och inspirerade den tidiga brasilianska fackföreningsrörelsen under 1900-talets första decennier. Även sedan de facken hade krossats av fascismen, och de "gula" (statligt kontrollerade) fackföreningarna tagit över, lyckades idégodset leva vidare exempelvis i form av hemliga fabrikskommittéer.

Syndikalismens grundtankar kom i praktiken – även om det kanske inte alltid var medvetet ens för de ledande aktivisterna – också att bli centrala för skapandet av en ny radikal fackföreningsrörelse i landet. Här var det den direkta aktionen – strejker, ockupationer och manifestationer – som ledde till handfasta och omvälvande resultat. Utan dessa aktioner är det möjligt att landet inte hade demokratiserats ens vid det här laget. Och arbetsförhållandena hade otvivelaktigt varit markant mycket sämre på många företag i Brasilien.

Brasilien visar tydligt att en facklig kamp är nödvändig, och kan vara högst framgångsrik, även om den inte är tillåten av staten och även om den inte kan stödja sig på en lagstadgad arbetsrätt. Det räcker inte att vänta och hoppas på att vi kan genomföra en social revolution genom valda representanter i ett avlägset parlament. Hade CUT valt den vägen hade man med all säkerhet väntat än.

För att den fackliga kampen ska vara framgångsrik krävs det att arbetarna är medvetna, välorganiserade och villiga att ta strid för bättre förhållanden. Det krävs också solidaritet arbetare emellan, och att alla står upp för de aktivister som eventuellt drabbas i konflikterna. På företag där facken ännu inte har klarat av att växa sig starka – som AstraZeneca och Pharmacia – har man fortfarande stora utmaningar framför sig.

När vi återvänt till Sverige når oss nyheten att förslag om att tillåta facklig organiseringsfrihet har väckts i Brasiliens parlament, så att arbetarna själva får välja vilket fack de vill vara med. Lagförslaget diskuteras just nu i en nationell arbetsrättskommission som har till uppgift att ta fram ett gemensamt förslag som skall presenteras och beslutas om innan den sista juni 2004. Frågan är bara hur lagstiftningen kommer att se ut i slutändan.

CUT står nu inför något av ett vägval. Organisationen har på många håll i landet vunnit lagligt erkännande. Dagarna av illegal kamp är förbi. Och Lula, den gamla metallordföranden, har blivit vald till landets president. Kommer CUT att kunna förbli en radikal och militant organisation som agerar oberoende av staten? Eller försvinner radikalismen tillsammans den nyvunna legaliteten, och ett tätare samarbete med staten? Det finns motstridiga viljor inom CUT, men många både inom CUT och inom olika sociala rörelser befärdar att CUT sakta men säkert kommer att förlora sin radikalitet. Vilken väg man till slut väljer är i dagsläget omöjligt att sia om.



Vägval i São Paulo.

**Läs mer:**

- Arbetaren* nummer 51-52/2002. Temabilaga om bland annat CUT i Brasilien.
- Barros, Maurício Rands (1999): *Labour relations and the new unionism in contemporary Brazil*. St Antony's College, Oxford. Sociologisk studie om utvecklingen av den nya fackföreningsrörelsen under 1980- och 1990-talet, och dess konsekvenser för den politiska medvetenheten.
- Branford, Sue & Bernardo Kucinski (2003): *Politics transformed. Lula and the workers' party in Brazil*. Latin America Bureau, London. Om arbetarpartiet PT och dess inflytande vid bildandet av CUT.
- French, John (1992): *The Brazilian workers' ABC. Class conflict and alliances in modern São Paulo*. University of North Carolina Press, Chapel Hill. Ingående verk om arbetarrörelsens historia i ABC-regionen under 1900-talets första hälft, bland annat mycket om anarkismens inflytande på den tidiga fackliga kampen.
- Fria fackföreningsinternationalen (2003): *Kränkningar av fackliga rättigheter 2003*. Sammanställning av hur facklig aktivism motarbetas i världens alla länder. Ett par sidor tar upp Brasiliens situation.
- Giannotti, Vito (2002): *Força Sindical – a central neoliberal de Medeiros a Paulinho*. MAUAD Editora Ltda. Mycket utförlig bok på portugisiska om den fackliga utvecklingen i Brasilien och kritik av det konservativa/nyliberala facket Força Sindical.
- Humphrey, John (1982): *Capitalist control and workers' struggle in the Brazilian auto industry*. Princeton University Press, Princeton. Analys av bilarbetarfackets utveckling och kamp i ABC-regionen under slutet av 1970- och början av 1980-talet.
- Seidman, Gay W. (1994): *Manufacturing militance. Workers' movements in Brazil and South Africa 1970-1985*. University of California Press, Berkeley. Mycket läsvärd jämförande analys mellan utvecklingen av militanta fackföreningar i Sydafrika och Brasilien.
- Wetterblad, Torsten (1984): *Svenska företag i Brasilien – föregångare eller medlöpare*. Sv Metallarbetareförbundet, Stockholm. Intervjuer med fackföreningar och företagsledare på svenska företag från tiden då den militanta kampen var som hetast.
- Observatório Social (2002): *Nokia do Brasil Tecnologia Ltda. Social and Labor Conduct*. Analys av Nokias verksamhet i Brasilien, bland annat om löneklyftor och fackföreningsverksamhet.

**Hemsidor:**

<http://www.ubv.se/bras/> Vårt Brasilien - UBV:s mycket informationsrika sidor om landet i allmänhet. Inte så mycket om fackliga frågor.

<http://www.cut.org.br> Central Única dos Trabalhadores, CUT – Brasiliens radikala fack.

<http://www.cnmcut.org.br/> Confederação Nacional dos Metalúrgicos, den till CUT anknutna metallarbetarkonfederationen.

<http://www.smbc.org.br/> Sindicato dos Metalúrgicos-ABC, det lokala metallarbetarfacket i ABC, där Adenilson är ordförande.

<http://www.cng.org.br/> Confederação Nacional do Ramo Químico, den till CUT anknutna kemiarbetarkonfederationen.

<http://www.sindquimsp.org.br/> Sindicato dos Químicos/SP, det lokala kemifacket i São Paulo, där Leonard är ordförande.

<http://www.quimicosunificados.com.br/> Sindicatos dos Químicos Unificados, kemifacket i Cotia, där AstraZeneca ligger.

<http://www.dieese.org.br/> DIEESE, avdelning för sociala, ekonomiska och statistiska frågor knutet till metallfacket i ABC.

<http://www.observatoriosocial.org.br/> Observatório Social, forskningsinstitut om bl.a. TNC:s knutet till CUT-facket.

<http://www.sindicato.com.br/> Movimento Sindical – sajt som drivs av CUT, om facket i hela Brasilien.

<http://www.sindicatomercosul.com.br/> Sindicato Mercosul – fackföreningar över hela Mercosur-området.

<http://www.fsindical.org.br/> Força Sindical – det konservativa facket i Brasilien.

<http://www.sindmetsp.org.br/> Sindicato dos Metalúrgicos de São Paulo, det lokala metallarbetarfacket i São Paulo, där Martelozo arbetar.

<http://www.mtb.gov.br/> Ministério do Trabalho – regeringens arbetsdepartement



**Brasilien industrialiseras i rask takt. Hög arbetslöshet och stor fattigdom har länge hållit lönerna nere, vilket lockat utländska företag att investera i landet. Rik tillgång på naturresurser och ett stabilt företagsklimat – garanterat av såväl diktaturer som nyliberala regeringar – har verkat i samma riktning.**

**Men under senare år har det börjat bubbla under ytan. Militant arbetarkamp i form av strejker och andra direkta aktioner har demokratiserat landet efter årtionden av militärdiktatur. En radikal facklig kamp har under senare år tillkämpat sig allt mer ekonomiska och sociala rättigheter för medlemmarna.**

**Brasilien är ett viktigt land för svensk industri. En lång rad av de stora och kända företagen finns numera etablerade på den brasilianska marknaden – AstraZeneca, SKF, Pharmacia, Scania, Sandvik, ABB med flera. I det här reportaget kan du läsa om hur det ser ut bakom kulisserna på några av de företagen.**